

1435

JAUNOSIOS KARTOS KULTŪROS ŽURNALAS 18 1969 *metmenys*

metmenys

- Henrikas Radauskas*, Sugrįžimas 3, Statula 4, Susprogusiam veidrody 6, Juniper County 7 * *František Halas*, Vilties torso 12, Tvanas 13 * *Miroslav Holub*, Patologija 14, Meilė 16, Jan Palacho Praha 17 * *Miloš Macurek*, Gudrios kanarėlės principai 18 * *Vladimir Justl*, Naktis su Hamletu 19 * *J. Žemkalnis*, Pastabos apie čekų literatūrą ir istoriją, 20 * *Alfred Erich Senn*, Mintys apie Lietuvos istorijos studijas 26 * *Leonas Lėtas*, Saga palaidų plaukų sėmėgoje 37, Juodraščio lapas 38, Saulėtekis ir rytas 39, 7.19.68. 40, Giedra 41 * *Rimvydas Šilbajoris*, Tėvynė ir asmuo J. Degutytės poezijoje 57 * *J. Janavičius*, „It's all your fault“ 85 * *Al. N. Dičpetris*, Te' 90 * *Kęstutis Gaidžiūnas*, Iš „Šimtas Trisdešimt Šeštos gatvės“ ciklo 96 * *Vytautas Kavolis*, Neaiškumo patologijos 98 * ✓
- ✓ Jaunimas ir XX amžiaus revoliucija, *A. J. Greimas* 107 * Sovietų Sąjungos ateitis, *Juozas Kazlas* 117 * Poetės Juditos Vaičiūnaitės takas, *Z. Papečkys* 126 * Išeivijos literatūros panorama, *Vytautas A. Jonynas* 132 * Dvi Justino Marcinkevičiaus knygos, *Zigmas Papečkys* 151 * Du Jono Avyžiaus romanai, *Titas Guopis* 164 * Sajos mažosios pjesės, *J. Žemkalnis* 177 * Vilnius be legendų, *V. Trumpa* 179 * Jono Aisčio elegijas paskaičius, *V. Trumpa* 181 * Pragaro virtuvėje, *V. T.* 187 *

LAISVIEJI IR PAVERGTIJEI

JAUNIMAS IR XX AMŽIAUS REVOLIUCIJA

Sunkumas kalbėti pasirinkta tema yra tas, jog mes matome, kad pasaulyje su jaunimu kažkas netvarkoj, kad visi juda, bruzda, kažkokias idėjas dėsto, kartais mušasi — tarpusavyje mažiau, bet su policija daugiau.* Ir žmogus bandai suprasti, kas gi čia darosi tame pasaulyje, ko tie vaikai kvailioja, kaip sako rimti žmonės, ir suprasti nėra lengva. Suprasti dar sunkiau ir dėl to, kad, tur būt, iš tiesų pasidarė generacijų skirtumas tarp mano amžiaus žmonių ir tarp to maištaujančio jaunimo ir kad dalykai įvertinami nebe tomis pačiomis kategorijomis.

Mums, europiečiams, buvo mokytojų, kaip ką galvoti apie visokius maištus ir revoliucijas. Jums, tur būt, žinomas Albert Camus, Nobelio premijos laureatas, kuris darė aiškų skirtumą tarp to, kas yra maištas, ir to, kas revoliucija. Maištas tai yra, pagal jį, tam tikras moralinis protestas, kada individas, nebegalėdamas išlaikyti tam tikro nepakenčiamojo situacijos, trenkia kumščiu į stalą ir sako — ne, daugiau šitaip nebegaliu kompromituotis. Jis duoda pavyzdį banko sąskaitininko, kuriam jo viršininkai sako: tai čia kabliuką kitur padėk, tai čia truputį kitaip sutvarkyk, ir jis taip gyvena, tuos kabliukus dėlioja tai ten, tai ten, ir tai tęsiasi metus, du, ir paskui ateina vienas kažkoks kabliukas, viena kažkokia diena, dėl nesupran-

* Čikagoje 1968 m. rudenį skaityta ir *Metmenų* redakcijos kiek sutrumpinta paskaita.

tamų priežasčių žmogus pasako: spiaut man į tą karjerą, į tuos pinigus, *ne* — ir išeina, trenkia duris. Tai yra maišto pavyzdys.

Bet iš tokių individualinių maištų, Camus sako, dar nepasidaro revoliucijos. Revoliucija tai nėra individualinių maištų suma, bet kažkas naujo, rimtas dalykas, suplanuotas, racionaliai suorganizuotas ir norintis visuomenę transformuoti reiškinys. Žinoma, čia nieko naujo šitokiame pasakyme nėra, bet kai mes, seniai, arba bent tie, kurie turi universitetuose dirbt su jaunimu, šitokiomis kategorijomis galvojame ir norime pritaikyti jas, kad suprastume, kas dabar darosi su studentija visuose pasaulio kraštuose, tai šitas modelis netinka dabartinių reiškinių išaiškinimui. Šita prasme, kuri mums buvo kaip tik garantija revoliucionieriškumo, kairumo, pažangumo, visokių tokių gražių idėjų, šita prasme, jaunimas atsisako tiesiog net ir pasisakyti.

Man teko būti Paryžiuje (1968 m.) gegužės ir birželio mėnesiais, kada jau studentų maištai grasino kiekvienu momentu pasidaryti tikra revoliucija. Mano vedamą seminarą studentai nutarė paversti į sovietą ir mane priėmė sovieto nariu. Mes pradėjom svarstyti, kas čia yra, kokie čia revoliuciniai konceptai ir kaip čia revoliucijas reikia daryti. Kai vienas kitas iš to sovieto narių pasiūlė gal apsvarstyti, kas tai revoliucija, pvz. kas tai yra laisvė, kokios mes laisvės norim, tai jis buvo visiškai nušvilptas ir jam neleido šnekėti, sakydami, kad revoliucija tai ne svarstymo, o darymo reikalas ir kad revoliucionieriai, atvirkščiai, turi pasinaudoti tuo faktu, kad, ačiū Dievui, kalba yra sumaišyta po Babelio bokšto įvykių ir kad laisvės žodžiu galima išreikšti prieštaraujančius dalykus. Vienas ispanų revoliucionierius atsistojo ir pasakė — revoliucija turi teisę į melą. Aš nesakau, ar revoliucija turi teisę į melą ar neturi teisės į melą, ne čia problema, bet kas mane nustebino, jaunųjų, tų vadinamųjų revoliucionierių, atsisakymas protu analizuoti esamą situaciją ir pasakyti, ko mes norim, kur mes einam. Čia aš ir pasijutau senis, nurašytas į rezervą, kadangi mano galvojimo kategorijos nebeatitinka jaunimo statomiems klausimams.

Kitas dalykas, kuris visiškai skiriasi, tai būtų tas faktas, kad iki šiol mes, mūsų karta, žiūrėjom į revoliuciją rimtai, kad revoliucija tai yra pirmiausia socialinės ir ekonominės struktūros pakeitimas, griežta transformacija ir kad tai dalykas, kuris reikalauja šalto kraujo. Tuo tarpu tai, kas vyksta šiuo metu pasaulyje ir kas charakterizuoja tuos visus studentų maištus ar revoliucijas, tai ir yra faktas, kad tos revoliucijos

nėra rimtas dalykas. Paryžiuje vyko tos studentų su policija naktinės kovos, studentai statė barikadas, bet vis dėlto buvo ne rimtos kovos, o tiktai simbolinės. Studentai mėtė akmenis, policija mėtė ašarines granatas ir taip pasimušdavo, pasižeisdavo truputį ir užbaigdavo. Bet kai studentai norėjo patraukti į revoliuciją darbininkus ir suorganizavo demonstraciją ir 10,000 studentų nuėjo prie Renault automobilio fabriku, kur kelios dešimtys tūkstančių darbininkų tuo pat metu streikavo ir kai jie kreipėsi į darbininkus, sako, „draugai, einam ant barikadų, darom revoliuciją,“ tai darbininkai atsakė: „ko jūs, buržujų vaikai, norit iš mūsų? Ar jūs nesuprantat, kad jūsų revoliucijos tai tik žaidimas. Jeigu mes išeitume į gatvę, tai mes žinom, kad mūsų ne ašarinės granatos lauktų, bet kulkosvaidžiai“. Tai čia iš tiesų ir yra toks nesusipratimas, kad žmonės statė barikadas, raudonas ir juodas vėliavas kilojo, šaukė, bet buvo žaidimas. Vis dėlto tuos studentus kaip vaikus traktavo ir kaip geros šeimos vaikus, o tuo tarpu kiekvienas eilinis darbininkas suprato, kad čia tiktai komedija, kad čia nėra tikra revoliucija. Tas mūsų galvojimas, kas yra revoliu-studentam.

Aš tuo nenoriu pasakyti, kad studentiški maištai nerimtas dalykas. Visi mes seniai, ar ten vienas daugiau buvom revoliucionieriais ar kitas mažiau, — aš kalbu apie savo kolegas prancūzus, — daugiausia visi staigiai pasijuto sukręsti tos revoliucijos. kažkas pasidarė, pakeitė visus santykius ne tiktai tarp profesorių ir studentų, ne tiktai profesorių tarpe, ne tiktai studentų tarpe, bet visas gyvenimas staigiai atrodė kitoks. Vienintelį palyginimą, kurį aš galiu duoti, tai būtent — Rusijos 1917 m. revoliucija, ne bolševikinė, bet Kerenskio revoliucija. Aš jos, žinoma, nepergyvenau, bet kiek iš tėvo, iš anos kartos žmonių girdėjau, tos revoliucijos metu nepažįstami žmonės susitikdavo gatvėse, bučiuodavosi, šnekėdavo, draugavosi, atrodė, kad kaž kokia didelė šventė pasidarė. Visi žmonės pasijuto broliais, žmonėm, buvo toks didelis džiaugsmo, laisvės pajautimas, didelė žmogiška šventė. kažkas panašaus buvo ir Paryžiuje per tas porą, trejetą savaitių, kai nereikėjo nei labas, nei sudiev sakyti, tu buvai visiems draugas, visiems brolis. kažkoks yra psichologinis masių fenomenas, kad visiškai pakeičia žmoniją. Po to, kai jau atsibudo žmonės, pasijuto, kad svietas kažkoks kitoks, kad nieko tikro nebeliko. Viskas kažkaip tai ore pakibo, visos vertybių sistemos pasikeitė. Didžiausias vertybių pasikeitimas, tai kad komunistinė partija, kuri skaitė save ekstremistine, kairiųjų partija, dabar jaunimo akyse yra ten pat dedama į dešinę, kur visokie fašistai, na-

cionalistai. Net ir tokiose institucijose, kur pastoviai tradiciniai įsitaisę čia kairieji, čia dešinieji, — niekas dabar nebežino, kur tas kairysis, kur tas dešinysis. Situacija neaiški.

Jeigu aš kalbu daugiau apie Paryžių, tai dėl to, kad jis simptomatingas, bet charakteringa, kad studentiškas maištas, nepasitenkinimas beveik tais pačiais metais vyko Amerikoje, Vokietijoje, Italijoje, Ispanijoje, Prancūzijoje, jeigu kalbėt tikrai apie Vakarų pasaulį. Tais pačiais metais bandė statyti barikadas ir taip pat mušėsi su policija Varšuvos studentai ir Prahos studentai, tais pačiais metais vyko studentų maištai ir muštynės ir beveik visoj Pietų Amerikoje ir Turkijoje ir Egipte. Kas čia, sunku išaiškinti, yra tai, kad kokia bebūtų politinė santvarka, koks bebūtų kontinentas, tas visas jaunimas ėmė nei iš šio nei iš to ir sukilo, subruzdavo. Atsimenu, prieš penkeris, šešeris metus, kai aš dar užsiiminėjau aktyviau lietuviškais reikalais, buvau tokį humoristinį straipsnelį parašęs apie tai, kad šių dienų jaunimas yra visiškai lepšiai, niekam tikę, beidėjiniai. Aš tada, atsimenu, kritikavau tokio tipo dainininkus, kaip Elvis Presley, o tokių yra visame pasaulyje, kur tikrai voliojasi po žemę, tamposi hi, hi, hi ir visa salė iš pamišimo irgi spardosi ir konvulsijomis pradeda laužyti kėdes. Mes, kai buvom jauni, norėjome ką nors padaryti, ar gerai ar blogai, vieni mušė žydus, kiti lenkų langus Lietuvoje, kiti tenai norėjo Smetoną nuversti, bet gi buvo kas nors, kažkokios idėjos, gal kvailos, bet idėjos, kurias norima įvykdyti, o dabar kažkoks toks pasitampymas. Aš buvau, pasirodo, blogas pranašas. Praėjo penkeri metai, ir jau Ponas Dievas mus kad apdovanojo, tai apdovanojo, dabar viskas juda, o jau nebešoka.

Šito judėjimo universalumas labai keistas reiškinys. Man teko pačiam toj mano taryboj, tam soviete diskutuoti pirmą kartą tokį išsireiškimą, obalsį, kuriuo buvo sukritikuota visas mano mokslas, struktūralistinė mokykla. Tas obalsis buvo maždaug toks — struktūros neišsina į gatves! Mes tai žmonės, tikri, gyvi, išsina į gatves, statom barikadas, o jūs su savo struktūrom, su savo mokslu, kur čia dabar? Mačiau, kaip melo būdu šitas posakis buvo padarytas ir išnaudotas, bet tai nesvarbu, keisčiausia, kad kai už keturių mėnesių nuvažiavau su paskaita į San Diego ir mane įvedė į salę, kurioj turėjau kalbėti — žiūriu, man pagerbti ant juodos lentos užrašyta: „le structure ne descent pas dans la rue“, prancūziškai, bet jau visi žino tą obalsį. Šalin bokštas, tegyvuoja gatvė! Kai buvau Berkeley, sutikau keletą prancūziškų hipių, kurie patys mokosi

ir kitus moko, kaip reikia revoliucijas daryt. Yra tokia viso jaunimo komunikacija. Pasaulis pasidarė labai mažas.

Yra, žinoma, skirtumų tarp vieno ir kito krašto, bet susisiektis galimas, nežiūrint geležinių uždangų, nežiūrint okeanų. Konstatuot, kad studentai, iš viso jaunimas juda visuose kontinentuose, neužtenka, reikėtų ieškot, kas yra bendras vardiklis, kodėl čia dabar visur kartu tas pats darosi. Jeigu pradėdi analizuot kiekvieną kraštą, tai matai, kad šūkliai arba priežastys, dėl kurių kovojama, yra skirtingi. Amerikoje kovojama prieš Vietnamo karą, prieš rasinę nelygybę, jeigu pereisi į Čekoslovakiją, tai matysi, kad ten kovojama už socializmą su žmonišku veidu, Lenkijoje kovojama už Adomą Mickevičių ir už tam tikras nacionalines idėjas, Turkijoje kovojama prieš mečetes, prieš per daug mečečių statymą ir už laicizmą, už bažnyčios atskyrimą nuo valstybės. Tie judėjimai yra iš paviršiaus kiekvienas skirtingas, specifiškas savo stadija.

Yra kitas aiškinimo būdas, nežiūrėt tautinėje plotmėje, kaip pasireiškia kiekvienas judėjimas, bet kokios yra individualinės motyvacijos. Tai paprasčiausias tėvų išaiškinimas. Tėvai, kurie yra palankūs, sako: „Reikia, kad jaunimas išsidūktų, ir mes buvom jauni, dabar jų eilė atėjo. Tegu kelis metus pasidūksta, paskui jau surimtės, ir bus gerai“. Šitokiam pasakyme yra teisybės! Tai ypač svarbu tokiam kraštui kaip JAV, kur buvo charakteringas jaunimo nupolitinimas. Dabar Amerikos jaunimas smarkiai politizuoja, atsiliepia į visas žmoniškas problemas, į visus pasaulinius politikos reikalus. Bet kai jie atsidūks, surimtės, tai bus nauja intelektualų karta Amerikoje, kokios dar nesame matę. Aišku, kad Amerikai tai yra nepaprastai brangus ir reikšmingas dalykas, bet taip galima galvot iš dalies gal ir apie kitus.

Kitas paaiškinimas būtų, kad čia yra paprasta eilinė kartų problema. Šeimyninių santykių susocialinimas. Visi tie vaikai arba blogai auklėti arba per daug gerai auklėti. Atsiradę šeimos konfliktinėse situacijose, surado progą tuos savo konfliktus perkelti į kitą žodyną ir kitaip išreikšti. Čia irgi yra daug tiesos. Kiek man teko dalyvauti tuose visuose nesibai giančiuose posėdžiuose ir revoliucionieriškuose susirinkimuose, tai labai dažnai tekdavo matyti, kaip jaunimas, tiesiog nusimaudavo kelnes (kaip sako prancūzai), apsinuogina ir pradeda šnekėt: „Ot, kai aš vaikas buvau, tai taip buvo“, kitas — „Kai aš jaunas buvau, tai aš atsimenu Orano mieste penktadienį, penktą valandą uždarydavo visas krautuves ir visi žmonės sueidavo į viešą aikštę, gerdavo absintą, visi čia draugai,

pažįstami, šventė nuolatinė“, — kalba iš Alžiro ištremtas žydas. Jam prarastas rojus, vaikiškos nelaimės — dabar atsiranda revoliucionieriškam kontekste. Šitas argumentas irgi vertas dėmesio.

Dar yra blogesnės valios žmonių, kurie sako, kad tai yra psichopatologiniai reiškiniai ir kad visi tie revoliucionieriai dažniausiai yra kaip nors netvarkoj, vienokio arba kitokio laipsnio, girdi, arba kompleksuoti arba šiaip gyvenimui nepritaikyti dėl vieno ar kitokio dalyko. Žiūrėkit, Leninas ir Trockis buvo nepavykę intelektualai, nesuradę savo vietos visuomenėje, tai pasidarė revoliucionieriai, ir tas pat gaunasi ir dabar. Ir iš tiesų, tarp savo studentų matydavau, juo baugščiausias, tyliausias, ramiausias — paskui pasidarė su ragais didžiausias revoliucionierius.

Visi šie aiškinimai iš dalies teisingi, bet visi neišaiškina, kodėl tai pasidaro. Revoliucinėj situacijoje žmonių galvosena staiga pasikeičia ir gaunasi minios, o ne individų psichologija, ir ji gali išsilaikyti ilgesnį laiką. Man vienas pastorius pasakojo, kaip jo seminaristas, kuris buvo pavėluoto pašaukimo žmogus virš 30 metų, kelių inžinierių, išėjo pasižiūrėt, kaip ten tie studentai nakčia mušasi. Žiūri, kad jie rankomis krapšto akmenis iš grindinio, darbas labai pamažu vyksta. Jis žiūrėjo, žiūrėjo, paskui sako: „Ką jūs čia, jūs durniai, nemokat, va, einam, namą stato, matot, yra mašina, aš jums parodysiu.“ Atsivedė, pasistatė mašiną ir pradėjo mechaniškai tuos akmenis gaminti. Čia aplinkui kraujas, čia bėga, čia baisus granatų sproginimas, tas karo įspūdis, karo simuliacija, o jis ten dirba, toj geroj savijautoj, visai nemato, kad policija artėja, cakt ir į kalėjimą. Iš ryto seminarijoje patikrinimas, paties rimčiausio kontempliatyvaus seminaristo nėra. Sako, kas kas, bet jis tai jau ne revoliucionierius. Skambina į policiją, sako, atvažiuokit pasiimt. Kad nebūtų nelygybės, čia aš daviau pavyzdį su protestantais, bet su katalikais nė kiek negeriau buvo. Netoli Paryžiaus esančiam benediktinų vienuolyne jaunieji vienuoliai sudarė savo sovietą ir nutarė perimti į rankas vienuolyno valdžią, vienuolyno viršininką užrakino ir pradėjo valdyt vienuolyną. Tai reiškiny, kuris perėjo bet kokias ribas, jis nieko bendro neturi nei su komunizmais nei su kitokiais izmais. Tai kolektyvinis pamišimas, bet pamišimas gera prasme. Žmonės kuriam laikui geresni pasidarė, paprastesni.

Aš manau, kad tokios individualinės motyvacijos, nors ir teisingos, dar nepadaro revoliucionieriško judėjimo. Praleidau porą mėnesių Berkeley universitete, gyvenau tenai „jipijų“ at-

mosferoje ir juos teko iš oro apžiūrėti ir iš vidaus kiek pažinti. Šnekam tenai, žinoma, už Cleaver, už rasinę lygybę, bet tai yra pretekstai, šūkliai susikoncentruot ir kokiai bendrai akcijai pradėt. Faktiškai, kai prie stalo pradėjom šnekėt, tai pasidarė aiškios grupės, vieni maoistai, kiti kastristai, tretieji budistai ir ketvirtieji prancūziškos virtuvės šalininkai. Nereikia matyt tenai jokio komunizmo. Tai tam tikras revoliucionieriškas romantizmas, tai Che Guevara — žmogus, kuris nesuinteresuotas išėjo su avantiūrom verst pasaulį, atitaisyti teisybę ir viskas ne dėl to, kad jis komunistas, bet kad jis visą save spontaniškai atidavė ir pasidarė tam tikru šventuoju, kurį galima sekt kaip pavyzdį. Tas pats ir apie maoistus galima pasakyti. Kad kas jaunimui patinka kiniečiuose, tai visiškai ne tai, ką mes vadinam komunizmu. Tai ne ekonominių struktūrų pertvarkymas ar kas nors panašaus, bet vadinamoji kultūrinė revoliucija.

Mano draugų šeimoj buvo gimnazistas, septyniolikos metų, kuris visiškai nesidomėjo politika. Priemiestyje gyveno su tėvais, geroje šeimoje, visi myli vieni kitus, jokių konfliktų nebuvo. Paskui jis kažkaip nuėjo pavakare į Paryžių, pateko į tą manifestaciją, iš pradžios šaukė „esesininkai“ į policininkus, „žmogžudžiai“, paskui ir akmenį pametė. Nakčia negrįžta namo, tėvai susirūpinę. Iš ryto sugrįžta. Sako: „Revoliuciją dariau“. „Tai kokią tu čia revoliuciją“, tėvas priima už rimtą pinigą, „kokie čia tavo įsitikinimai, koks tu revoliucionierius?“ „Aš maoistas“, sako. „Gerai, gal tu galėtum man paaiškinti?“ Jis pradėjo taip jau sukt — „Čia, tėte, labai komplikotas dalykas, aš tau kitą kartą papasakosiu“. Kas tiems maoistams patinka Mao Ce Tunge, tas išaiškinimas, kad jokios ekonominės revoliucijos nieko nepadarys, kol tu nepertvarkysi žmogaus. Žmogus yra „svolačius“, ir vienintelė revoliucija tai yra tą žmogų pakeist, kad jis būtų geras, ne taip kaip Stalinas padarė, kad kas daugiau dirba, tam daugiau mokėt. Reikia ką nors padaryt, kad žmogus dirbtų visiems kitiems, visai visuomenei už dyką iš geros širdies, kad visas save atiduotų kitiems. Tai tik su tokiais žmonėmis, sako Mao Ce Tungas, galima padaryt komunistinę revoliuciją. Tai šita idealistinė, utopinė pusė patinka jaunimui, ten negalvojama nei apie komunizmą, nei apie marksizmą kaip tam tikrą socialinių struktūrų transformaciją.

Tai šita prasme aš kalbu apie tai, kad šalia tų maoistų ir kastristų ten pat sėdėjo ir budistai. Budizmas laikomas tokios pat vertės, kaip viena išeičių jaunimui surast naują kelią, tam tikroji kontempliacijoje, tam tikram savęs užsimiršime ir t. t.

Taip pat ir „drugs“. O ką reiškia prancūziška virtuvė? Visi revoliucionieriai ten apsirengę, gražu žiūrėt, pakvietė ir mus į virtuvę. Jie ten 3 valandas sėdėjo ir gamino su visokiom žolėm, su prieskoniais, studijuodami milžiniškas knygas. Netinka revoliucijai iš pirmo žvilgsnio ir mane papiktino, o, pasirodo, giliau pagalvojus, yra prasmė. Paskui išsišnekėjom, kad čia protestas prieš amerikoniško gyvenimo tam tikrą išblėsimą, kad nieko nėra spalvingo, nieko nėra su prieskoniais, vis tie patys sumuštiniai, tas pat pienas, o čia siekiama gal naiviu, vaikišku būdu sau padaryt gyvenimą spalvotą, padaryt gyvenimą gražų. Tas utopijos noras yra vienas iš bendrų dalykų.

Norint suprasti tuos jaunimo maištus, nerimą, reikia bandyti suprasti šiandieninį pasaulį, ir tik jo kontekste galima suprasti jaunimo protestą. Man atrodo, kad tarp tų elementų, kurie galėtų leist suprast, kas darosi, pirmasis yra atominė problema, kybanti ant žmonijos. Mano amžiaus žmonės tos atominės bombos neišgyveno, jiems ji buvo vienu ginklu daugiau, mes pasilikome su idėja, kad čia labai didelė bomba, bent tarp tokių bombų, kurias mes matėm. Jaunoji karta šitą atominį pavojų jau vaizduojasi visai kitokiomis dimensijomis. Pripratusiai prie fikcinių ateities romanų jai pasaulio sugrovimas yra viena iš ramiai svarstomų galimybių arba baimės kompleksus keliančių simptomų. Tas reiškinyss dar aiškesnis, tur būt, Sovietų Sąjungoje negu Amerikoje ar Europoje. Kam teko kalbėti su rusais ar su lietuviais, gyvenančiais tenai, ypač su jaunimu, jaučia, kas yra karo baimė, į vidų įjungta karo baimė, netikrumo jausmas dėl žmonijos likimo.

Prie šito baimės jausmo, visuotino išsprogimo galimybės jausmo, prisideda dar ir pasaulio absurdiškumo išjautimas. Nekalbėsiu jums tai, kas yra lokalizuota, apie tą vartotojų visuomenę, kuri buvo pasmerkta beveik visuose Vakarų kraštuose, kur vaikai, persivalgę saldinių, sako, kiek gi tų saldinių galima suvalgyt, reik statyt tokią visuomenę, kur galima būtų norėt ką nors, o tų norėjimų nebėra. Aš nekalbėsiu apie tokius absurdiškus dalykus, kaip apie tas reklamos sistemas, kur visuomenė išleidžia milijardus dolerių, kad sukurtų dirbtinus poreikavimus, kad būtų galima gamint prekes, vis naują miltelių rūšį, vis naują plaukų preparatą. Žmogaus gyvenimo tikslas pasidaro gaudyti savo uodegą. Žinoma, mums dar pamažu prie to priprantant nėra taip absurdiška, kaip žmonėms, kuriems staiga akys atsidaro ir pasirodo, kad šitas reikalas nepriimtinas.

Jūs sakysit, kad gal čia tik Vakarų kraštų simptomas. Bet, iš Rytų pasaulio pasižiūrint, problema nė kiek nesiskiria. Aš

turiu vieną gerą pažįstamą, Lenkijos mokslo akademijos kultūrinio planavimo komisijoje, kuris sako: — Nugi, gerai, planuokim, galim planuot viską, ką norim. Žiūrėkim, mes visas Lenkijos pajėgas sudėsime, kad kaip nors pasivytume kapitalistinius kraštus, nekalbu aš jau apie Ameriką, kad Prancūziją pasivytume, tai rezultatas bus tas, kad jei visas tautines jėgas, pilvus susiveržę diržais sukaupsim, tai 1980 m. mes būsim dvigubai toliau atsilikę nuo Prancūzijos negu dabar, ir tai visiškai ne dėl to, kad vienas režimas kapitalistinis, o kitas socialistinis, bet dėl to, kad, kaip kiekvienas ekonomistas išaiškina, tam, kuris toli pasivaręs, reikia labai maža padaryt, kad viskas dvigubėtų, o atsilikęs pasivyti negali. Reiškia, tokioj Lenkijoj tu gali pagamint, kadangi jie skaito Vakarų laikraščius, visokių pareikalavimų, bet tų pareikalavimų joks socializmas negali išpildyti ir ne dėl to, kad socializmas būtų blogas, bet dėl to, kad ekonominiai dėsniai nebeleidžia, kad pasaulis absurdiškas. Lenkas gali stengtis, kiek jis nori, jis niekur nepaeis, jis nieko nepasivys. Iš to ir kyla mintis, gal nereikia tos žemiškos gerbuvės taip ieškot, gal nereikia to muilo miltelių keitimo kas trys mėnesius kita marke, gal yra kokios nors kultūrinės vertybės, kurios galėtų tai pakeist ir t. t. Iš to idėja kultūrinio, ne tik ekonominio, planavimo, kuris man atrodo gan originalus reiškiny Lenkijoj.

Bet visas šitas apokaliptinis XX amžiaus vaizdas yra ryškus kiekvienoje gyvenimo fazėje. Aš praėjusią savaitę dalyvavau simpoziume apie mašinas, kompiuterius, žmogaus proto imitaciją. Žinoma, kai rimti žmonės susirenka ir svarsto, kas gi tie kompiuteriai, pamato, kad jų galimybės labai ribotos, vaikiškai mažos ką nors padaryt. Bet pasižiūrėkite, kas vyksta pasaulyje. Pasaulyje yra mašinos mitas, automato, roboto mitas, kad už 20 metų vietoj žmonių tik mašinos dirbs, tik mašinos galvos, mašinos valdys pasaulį ir planetas ir viską. Viskas tas yra nerimtas dalykas, bet žiūrėkite, kokių dimensijų pasiekė šitie mūsų mitai! O kodėl gi jie tokie pasidarė? Pasidarė, kad tikėjimas žmonijoj išnyko. Kurie sekėte Vatikano suvažiavimą, tai pastebėjote Bažnyčios pagrindinį susirūpinimą, kad žmonija ir ypač krikščionija yra visiškai nukrikščioninta. Iki XX amžiaus „visas pasaulis“ buvo nešamas ant krikščioniškų pečių, ant krikščioniškos moralės, ant baltos rasės ir t. t. Staiga iš po kojų žemė išslysta, nebėra ne tik tos žmonijos bazės, žmonijos riterio, kaip krikščionijos, bet ir tas pats tikėjimas, jei jis kuo pakeičiamas, tai tik į mašinas, tikėjimu į visokius kvailiausius mitus. Tai yra, objektyviai imant, žmonijos deficitas, teleologinės dimensijos praradimas, ir galų

gale gaunasi rezultatas, kad žmonija gražiausius savo pasiekimus padaro kelionėmis į mėnulį. Dėl kelionės į mėnulį varžosi tarpusavyje dvi pagrindinės pasaulio galybės — JAV ir Rusija. Daug svarbiau negu socializmas ir kapitalizmas pasidare, kas pirmas nuvažiuos į mėnulį, arba kas geriau ten įsitaitys — ir ką ten ras? Smėlio. Gaunasi toks žmonijos imperijos pabaigos desperacijos ir saulėlydžio bendras vaizdas, kaip Bizantijos imperijoje, kur visa imperija buvo pasidalinusi į dvi dalis, rodos, į raudonuosius ir mėlynuosius pagal arklių lenktynes. Buvo dvi politinės partijos — vieni raudoni, kiti mėlyni. Būdavo, susirenka partijų mitingai, — ten po 3,000, po 5,000 užmuštų.

Nebėra dėl ko kariaut, o atominė bomba kabo. Taikingas ~~rungtyniavimas~~ yra beprasmiškas. Mes šito neišgyvenom, bet reikia suprast jaunimą, kuris mato šitokią beprasmišką žmoniją, sukančią apie save, ieškančią savo uodegos, kuris mato, kad žmonija, kurią žmonės pastatė, pasaulis, yra negražus, tai, kad jis beprasmiškai sukasi ir kad negalima nieko padaryt, tai gaunasi tų desperatų reakcija, kad aš neigiu šitokią pasaulį, aš protestuoju, man šito pasaulio nereikia. Ir tai yra, žinoma, vaikiška, simboliška, bet tai yra, ką jaunimas šaukia mūsų visų vardu, kad sustokim, pažiūrėkim, kur mes einam, nes mes kabom ant siūlo. Jaunimas yra gražiausia, nekalčiausia, ir jis gal nemoka pasakyt, bet jis turi ką pasakyt, ir tas pasakymas yra protestas. Ta prasme aš norėjau pataisyti savo pašnekėsio temą — kalbėt ne apie jaunimo nerimą ir XX amžiaus revoliucijas, bet apie XX amžiaus *revoliuciją*, kadangi ji yra visos žmonijos dalykas. Revoliucija pati vyksta kaip mokslinė revoliucija, kaip ekonominė revoliucija, o šitie jaunimo protesto šauksmai tai yra tikrai epifenomeniniai protesto ženklai prieš tai, kuo pasaulis darosi prieš mūsų valią.

A. J. Greimas